

Om Asbjørnsen og Moe

Tekst og illustrasjoner:

Ariane Schjelderup

Filosofiske spørsmål:

Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 15. november 2003

To norske «eventyrere»

Peter Christian Asbjørnsen (1812-85) ble født i Kristiania (Oslo), men var av gammel bondeætt fra Gudbrandsdalen. Faren var glassmester og hadde ofte lærersvenner på besøk. Disse lærersvennene fortalte gjerne eventyr og sagn fra stedene de kom fra, og den unge Peter Christian fikk derfor tidlig kjennskap til de folkelige fortellingene. Det var meningen at han skulle studere for å bli lege, men han var altfor rastløs til å klare å konsentrere seg om lesningen. Han var for glad i å ferdes ute og hadde dessuten en romantisk begeistring for naturen. Han ble derfor sendt til en prest på Ringerike som skulle hjelpe ham med å komme igang med studiene.

Der ble han første gang kjent med Jørgen Moe (1813-82) som var der av samme grunn. Moe fikk etterhvert sin teologiske utdanning i havn, men Asbjørnsen kom aldri så langt som til å studere ved noe universitet. Han studerte heller på egen hånd; han drev med naturstudier mens han arbeidet i distriktene som huslærer. Og det var da han for alvor kom i kontakt med folket og fikk interessen for den rikdom som ligger i de muntlige overleveringene av eventyr og sagn. Han begynte å skrive dem ned og utgav noen av dem i 1838 under navnet «Nor, en billedbog for den norske Ungdom». Han utgav omtrent på denne tiden også en bok for ungdom om «naturhistorie».

Men da han traff Jørgen Moe igjen et par år senere bestemte de seg for å gjøre noe seriøst ut av folketradisjonen, inspirert av brødrene Grimm i Tyskland. De reiste hver for seg landet rundt for å samle eventyr og sagn, og da de utgav verket «Norske folkeeventyr» i fullstendig utgave i 1852, var det med en vitenskapelig innledning, skrevet av Jørgen Moe. Blant disse to var det Asbjørnsen som gav eventyrene deres endelige form og Moe som var vitenskapsmannen (selv om Asbjørnsen var vitenskapsmann når det gjaldt naturstudier).

Å tilrettelegge eventyrene var ingen enkel oppgave, for da de reiste rundt hørte de ofte de samme eventyrene på forskjellige steder, og i forskjellige varianter. De måtte derfor ikke bare velge ut hvilke eventyr de ville ha med i

samlingen, men også hvilken variant de ville ha. En annen utfordring var den språklige. På denne tiden skrev man på dansk, men eventyrene ble fortalt på dialekt. Asbjørnsen måtte derfor gi eventyrene en form som var helt ny, det muntlige måtte på en eller annen måte overføres til skrift. Resultatet ble det første helhetlig gjennomførte forsøket på moderne skriftlig norsk, ikke bare fordi det ble anvendte ord og uttrykk fra dialektene, men fordi setningsbygningen ble fornorske. Resultatet var særdeles vellykket, og Asbjørnsen og Moe vant stor anerkjennelse, også i utlandet. Eventyrene ble etter hvert veldig populære.

Når Asbjørnsen og Moe reiste rundt og samlet materiale var det ikke bare eventyr de fikk høre. Moe samlet og utgav senere flere samlinger med folkesanger. Asbjørnsen samlet på sin side folkesagn om huldre, nøkken, de underjordiske og andre mystiske skikkelser. Disse skikkelsene skrev han om på sin egen måte. Han gav livlige skildringer av folkeliv og natur, og plasserte dem i disse skildringene, og første utgave av «Norske Huldreeventyr og Folkesagn» kom i 1845.

Moe viet seg nå til sitt arbeide som prest, og senere biskop, og overlot resten av sitt innsamlede materiale til Asbjørnsen. Asbjørnsen på sin side utdannet seg som forstmester, noe som gav ham mulighet til å fortsette å reise rundt i landet og samle eventyr og sagn. I 1871 gav han ut 50 nye eventyr under tittelen «Norske Folke-Eventyr, fortalte af Peter Christian Asbjørnsen, Ny Samling». Og i 1871 fikk han endelig oppfylt et ønske om å utgi et utvalg av eventyrene med illustrasjoner av kjente norske kunstnere (Norske Folke- og Huldre-Eventyr i Utvalg). Sammen med Moltke Moe gav han senere ut utvalg spesielt tilpasset for barn illustrert av malerne Erik Werenskiold og Theodor Kittelsen, og det er også kommet ut flere flotte utgaver med illustrerte eventyr og sagn.

Asbjørnsen drev som nevnt også med naturstudier, og han oppdaget bl.a. en ny type sjøstjerne, som han gav navnet brisinga endecacmenos (navnet brisinga er etter gudinnen Frøyas brystsmykke brising som Loke gjemte i havdypet). Han skrev flere vitenskapelige bøker om naturen. Han interesserte seg også for hvordan folk levde. Under pseudonymet Clemens Bonifacius utgav han boken «Fornuftigt Madstel. En tidsmessig Koge- og husholdningsbog» i 1865, hvor han bl.a. kritiserte hvordan de norske bondekoner lagde grøt. Boken førte til debatt i avisene, den såkalte «grøtstriden», og som et resultat ble det faktisk en forandring i kostholdet her i landet til det bedre. Boken vakte oppsikt i våre naboland og ble bearbeidet og oversatt både til svensk og dansk.

Peter Christian Asbjørnsen døde i Kristiania i 1885, og på Sankthanshaugen i Oslo er det reist en statue av ham.

Spørsmål til teksten

1. **Hvor kom Asbjørnsen egentlig fra?**

2. **Hvordan fikk Asbjørnsen først kjennskap til folkeeventyrene?**

3. **Hvordan ble Asbjørnsen kjent med Jørgen Moe?**

4. **Hvorfor sluttet Moe å samle inn eventyr?**

5. **Hva var det som gjorde det så vanskelig å lage bok av alle eventyrene de hørte?**

6. **Hva utdannet Asbjørnsen seg til etterhvert og hva betød dette for hans arbeide med eventyrene?**

7. **Hvilken bok av Asbjørnsen førte til avisdebatt i Norge på slutten av 1860-tallet? Hvorfor tror du det ble slik debatt pga. denne kritikken?**

Svar på spørsmålene

- 1. Hvor kom Asbjørnsen egentlig fra?**
Han stammet opprinnelig fra Gudbrandsdalen
- 2. Hvordan fikk Asbjørnsen først kjennskap til folkeeventyrene?**
Faren hans var glassmester og hadde derfor mange lærlinger hos seg. Disse kom fra forskjellige steder og bragte med seg mange sagn og fortellinger som den unge Asbjørnsen lyttet ivrig til.
- 3. Hvordan ble Asbjørnsen kjent med Jørgen Moe?**
Han møtte Moe på Ringerike der de begge var på besøk hos en prest som skulle hjelpe dem til å komme igang med universitetsstudiene.
- 4. Hvorfor sluttet Moe å samle inn eventyr?**
Han bestemte seg for å vie seg til prestekallet.
- 5. Hva var det som gjorde det så vanskelig å lage bok av alle eventyrene de hørte?**
Først måtte de velge ut hvilke eventyr de ville ha med i samlingen for ikke alle eventyrene de hadde hørt kunne komme med, det var altfor mange. Deretter måtte de velge hvilken variant av eventyret de skulle ha med. Et annet problem var språket. Den gangen skrev man på dansk i Norge, men alle eventyrene hadde de jo hørt fortalt med norsk dialekt. Asbjørnsen skapte derfor en mellomting mellom dansk skriftspråk og norsk folkemål når han skrev ned eventyrene.
- 6. Hva utdannet Asbjørnsen seg til etterhvert og hva betød dette for hans arbeide med eventyrene?**
Han utdannet seg til skogvokter og på den måten fikk han god anledning til å komme seg rundt i distriktene hvor han kunne snappe opp enda flere eventyr.
- 7. Hvilken bok av Asbjørnsen førte til avisdebatt i Norge på slutten av 1860-tallet? Hvorfor tror du det ble slik debatt pga. denne kritikken?**
Det var kokeboken hans «Fornuftigt Madstel. En tidsmessig Koge- og husholdningsbog». At det ble debatt er ikke vanskelig å skjønne siden han i denne boken kritiserte gamle matskikker som fremdeles var levende på denne tiden, især på bygdene.

Filosofiske grublerier om eventyr og fortellinger

1. Når du forteller en venn hva du gjorde igår kveld, hvordan kan du forvandle denne hverdagsfortellingen til et eventyr? Spiller det noen rolle hvordan du snakker (f.eks. med hviskende stemme) eller må du legge overnaturlige hendelser inn i fortellingen? Hva gjør en vanlig fortelling til et eventyr? Hva er forskjellen på et eventyr og en vanlig fortelling? Er det egentlig noen forskjell?

2. «Peer, du lyver!» «Nei, jeg gjør ell»...
Peer Gynt var en skikkelig skrønemaker. Men kan det likevel være noe sant i skrøner og eventyr selv om det det fortelles om neppe har skjedd i virkeligheten? Var Peer en som fortalte sannheten på en måte som gjorde at ingen trodde på ham? Eller løy han så overbevisende at alle trodde det han fortalte var sant? Hvordan skille mellom sannhet og løgn i et eventyr eller en fortelling? Hvordan skille mellom sannhet og løgn i det hele tatt?

3. Hvordan kan troen på underjordiske vesener som nøkken, huldre, nisser og troll ha oppstått? Hadde menneskene kanskje mere fantasi i gamle dager? Kanskje de trodde at noe måtte finnes i virkeligheten dersom de hørte en fortelling som de ble grepet av?

Idag tror de fleste av oss ikke lenger på nisser og troll – men mange er fremdeles redde for spøkelser, eller monstre under sengen om natten... Kanskje vi har litt fantasi fremdeles.

4. Hva lager vi eventyr om i vår tid? Vi tror som sagt ikke på nisser og troll lenger, så slike vesener lager vi ikke eventyr om. Er alle skriveriene om prinsen og Mette Marit og prinsessen og Ari Behn eksempler på moderne eventyr? Trenger vi slike eventyr? Hvorfor trenger vi dem? Hadde vi hatt det like fint, eller kanskje bedre, dersom det ikke fantes TV og ukeblader som hele tiden fortalte oss om kongelige og andre berømteter?